

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی^۱

مقاله پژوهشی
اصلی
Original
Article

مجتبی جعفرزاده،^۲ محمدهادی همایون،^۳ سید مجید مطهری نژاد،^۴

غلامرضا گودرزی^۵

چکیده

هدف: پژوهش حاضر بر آن بود تا الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی را با تکیه بر اندیشه مقام معظم رهبری کشف کند، تا الگویی برای دانشگاههای جمهوری اسلامی در راستای نقش آفرینی مؤثر در جامعه اسلامی ایرانی فراهم کند و نیز زمینه ساز ایجاد ابزاری اثربخش برای تقویت نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران با محوریت دانشگاهها باشد. **روش:** در این پژوهش از روش نظریه پردازی داده بنیاد با رویکرد نظام مند استفاده شد و داده ها از تحلیل بیانات، پیامها و نامه های مقام معظم رهبری در حوزه دانشگاه استخراج شد. **یافته ها:** نتایج تحلیل داده ها نشان داد که مقوله های اصلی (۲۰ مقوله) حول محور «نقش آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی» سازماندهی شده اند. این مقوله ها در ارتباط با شرایط علی، زمینه ای و مداخله گر و با تمرکز بر راهبردهای کنش و پیامدهای نقش آفرینی دانشگاه در این چارچوب، به الگویی منسجم تبدیل شده اند. **نتیجه گیری:** الگوی ارائه شده می تواند به عنوان راهنمایی برای دانشگاههای جمهوری اسلامی ایران برای ایفای نقش مؤثر در پیشرفت جامعه اسلامی - ایرانی و تقویت نظام حکمرانی استفاده شود.

واژگان کلیدی: مسئولیت اجتماعی دانشگاه، گفتمان انقلاب اسلامی، دانشگاه اسلامی، پیشرفت اسلامی - ایرانی، داده بنیاد.

❖ تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۲۱؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۰۲

۱. این پژوهش، مستخرج از رساله دکتری دانشجوی است.

۲. دانشجوی دکتری سیاستگذاری فرهنگی دانشگاه امام صادق (نویسنده مسئول). نشانی: تهران؛ بزرگراه شهید چمران،

پل مدیریت، دانشگاه امام صادق. نمابر: ۸۸۰۸۰۷۳۳ / mojtabajafarzadeh@isu.ac.ir

۳. دکترای تخصصی فرهنگ و ارتباطات. استاد دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام صادق.

Homayoon@isu.ac.ir

۴. دکترای تخصصی سیاستگذاری فرهنگی. استادیار دانشکده معارف اسلامی و فرهنگ و ارتباطات، دانشگاه امام

صادق. sm.motahari@isu.ac.ir

۵. دکترای تخصصی مدیریت تحقیق در عملیات. استاد دانشکده معارف اسلامی و مدیریت، دانشگاه امام صادق. تهران،

rgodarzi@isu.ac.ir ایران

الف) مقدمه

از زمان تأسیس نخستین دانشگاهها تا کنون، نقش آنها به صورت مستمر گسترش یافته است و امروزه دانشگاهها به عنوان محرک اصلی و موتور پیشران کشورها به سمت توسعه شناخته می‌شوند و حکمرانی و سیاستگذاری برای آینده مطلوب جوامع در ابعاد مختلف فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی، مستلزم شناخت و هدایت تحولات و سیاستگذاری آموزش عالی و دانشگاههاست.

در عین حال، مطالعات و پژوهشهای مختلف نشان داده‌اند که تحقق تحولات گسترده در دانشگاهها به واسطه نیازها و شرایط محیطی و اجتماعی بوده است و امروزه دانشگاههای جهان به تناسب نیازهای جامعه، نقشی فراتر از آموزش و پژوهش دارند و متناسب با مفاهیم مرتبط با نسلهای نوین دانشگاهها، نقش مهم و مؤثری در مسئله پیشرفت و توسعه کشورها در همه ابعاد ایفا می‌کنند. در واقع، دانشگاهها می‌توانند به جامعه کمک کنند تا با چالشهای اجتماعی و اقتصادی موجود مقابله کند، سیاستها و برنامه‌های بهتری را طراحی کند و بهبود شرایط زندگی را برای افراد جامعه فراهم کند (فیلهو^۱ و همکاران، ۲۰۲۴). این تحولات ناظر به کارکرد نقش آفرینی دانشگاه در جامعه، منجر به ظهور و گسترش مفهومی با عنوان «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» شده که مفاهیم و ابعاد متعددی از سوی اندیشمندان حوزه علوم اجتماعی و آموزش عالی برای آن بیان شده است. با این حال، تقلیل گرایی سیاسی و اقتصادی و بسط مفهومی سکولار در تبیین و تعریف مفهوم مسئولیت اجتماعی و ابعاد آن در دانشگاهها، امری است که در عمده تعاریف و رویکردهای ارائه شده در جهان به چشم می‌خورد و عمده مفاهیمی که در سالهای اخیر ناظر به مسئولیت اجتماعی دانشگاه در پژوهشها تکرار شده، در چارچوب خوانش نولیرالیسم بوده است که پیامد چنین خوانشی در قلمرو دانشگاه و آموزش عالی، به «ابزاری سازی دانش و دانشگاه» و «استانداردسازی دانشگاهها» برای تحقق نظام ارزشی مورد انتظار غرب می‌انجامد و در نهایت، اهداف و آرمانهای مورد انتظار گفتمان انقلاب اسلامی را محقق نمی‌کند. از این رو، به نظر می‌رسد ماهیت مسئولیت اجتماعی دانشگاه در قلمرو جمهوری اسلامی ایران و متناسب با گفتمان انقلاب اسلامی، به دلیل مبانی و اصول فلسفی و ارزشهایی که از آموزه‌ها و مبانی اسلامی می‌گیرد، متفاوت از آن چیزی باشد که مبتنی بر خوانش سکولار و غربی از سایر دانشگاهها انتظار می‌رود. بر این اساس، دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی، مسئولیتی بسیار بلند و والا دارد و می‌تواند با الگویی

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان ... ۵

صحیح، بومی و متناسب با ساختار آموزش عالی جمهوری اسلامی ایران، به عنوان بن‌بست‌شکن مسئله پیشرفت در کشور؛ نقش‌آفرینی فعال داشته باشد و پیشران و طلایه‌دار این مسئله در کشور باشد. در واقع؛ دانشگاه می‌تواند به عنوان زمینه‌ساز و موتور محرک برای بالفعل کردن ظرفیتهای عظیم کشور برای نقش‌آفرینی اجتماعی در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی ایفای نقش کند و در فرایند تمدن‌سازی اسلامی مدّ نظر رهبر انقلاب، نقش‌آفرینی فعال داشته باشد.

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی - و به صورت خاص با تکیه بر نظرات مقام معظم رهبری - احتمالاً نسبت به سایر رویکردهای مسئولیت اجتماعی دانشگاهی موجود، تفاوت خواهد داشت و در صورت کشف و ساختاربندی آن، زمینه نقش‌آفرینی بیشتر دانشگاه در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی فراهم می‌شود.

از این رو، ایده پژوهش حاضر با هدف پیگیری تحقق بیانات مقام معظم رهبری «در دیدار جمعی از استادان، نخبگان و پژوهشگران دانشگاهها» (۱۳۹۷/۰۳/۲۰) که نسبت به نقش‌آفرینی دانشگاهها مطالبات مهمی را فرمودند، شکل گرفت تا به بازساختاردهی اثربخش مفهوم مسئولیت اجتماعی دانشگاه متناسب با گفتمان انقلاب اسلامی و به خصوص نظرات رهبر معظم انقلاب بپردازد تا بتواند گامی مؤثر در رفع مسائل جامعه اسلامی ایرانی بردارد و یاری‌گر سیاستگذاران نظام آموزش عالی و دانشگاههای کشور، در راستای ارتقای نقش‌آفرینی اثربخش اجتماعی دانشگاهها باشد و ابزاری مؤثر را برای حکمرانی جمهوری اسلامی ایران در پیشبرد اهداف انقلاب اسلامی فراهم آورد.

هدف پژوهش حاضر آن است تا با نگاهی جامع‌نگر، پس از مرور مفاهیم مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در سطح جهان، الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی را مبتنی بر اندیشه مقام معظم رهبری، کشف کند؛ تا بتواند الگویی برای دانشگاههای جمهوری اسلامی در راستای نقش‌آفرینی مؤثر در جامعه اسلامی ایرانی فراهم کند و نیز زمینه‌ساز ایجاد ابزاری اثربخش برای تقویت نظام حکمرانی جمهوری اسلامی ایران با محوریت دانشگاهها باشد. این مهم می‌تواند مسیر آموزش عالی کشور را متناسب با نیازها و مبانی انقلاب اسلامی هموار سازد و چارچوب فعالیت دانشگاه را در کشور، با ارزشها و نیازهای بومی همگام کند.

سؤال اصلی پژوهش حاضر آن است که: «الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی چگونه است؟» و برای پاسخگویی به پرسش اصلی، سؤالات فرعی ذیل پاسخ داده خواهند شد:

- مسئولیت اجتماعی دانشگاه در گفتمان انقلاب اسلامی چه ابعاد و مؤلفه‌هایی دارد؟
- محور و موضوع اصلی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در گفتمان انقلاب اسلامی چیست؟

در ادامه برای تحقق اهداف پژوهش، نخست چارچوب نظری و پیشینه پژوهشهای مرتبط بررسی خواهد شد.

۱. چارچوب نظری پژوهش

یک) مسئولیت اجتماعی دانشگاه

مسئولیت اجتماعی در سازمانها، از زمینه‌های علمی مهمی است که در طول قرن اخیر به انحای مختلف مورد توجه صاحب‌نظران حوزه مدیریت و علوم اجتماعی بوده است؛ مبدا شکل‌گیری و تمرکز محوری مسئولیت اجتماعی، در آغاز معطوف به مسئولیت اجتماعی شرکتی^۱ بوده که در سیر تطور، این مفهوم از صرف تمرکز بر شرکتها فراتر رفته و به عنوان مسئولیت اجتماعی سازمانی برای انواع مختلف سازمانها بسط و گسترش یافته است. در حقیقت؛ تحولات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی در جهان و نیازهای متغیر جامعه در قرن اخیر، موجب شده تا این مفهوم در فضای سازمانها و نهادهای اقتصادی رشد کند و انتظار پیشین از سازمانها که تولید کالاها و ارائه خدمات به بازار بود، تغییر کرده و انتظار بیشتری از آنها، فراتر از ارزشهای مالی و اقتصادی شکل بگیرد. (بانداری، ۲۰۲۳)^۲

مفهوم کلیدی مسئولیت اجتماعی سازمانها، به نحوه تنظیم روابط سازمانها با جامعه برمی‌گردد؛ با این حال، تعریف دقیق از مسئولیت اجتماعی تا حدودی مبهم و دشوار است. این مفهوم هم یک ایده یا مجموعه‌ای از انتظارات اجتماعی و هم مجموعه‌ای از اقدامات سازمانها یا کسب و کارهاست. ایده‌ها و اقدامات متناظری که مبنای این مفهوم را شکل می‌دهند، وابسته به زمینه‌هایی مثل سازمان، بخش فعال در آن، ملیت و نژاد و موقعیت فرهنگی آن است و با مفاهیم دیگری مثل اخلاق، پایداری و شهروندی سازمانی و ... نیز همپوشانی دارد. از این رو، نه تنها تعداد زیادی تعریف برای مسئولیت اجتماعی وجود دارد، بلکه پیوسته

1. Corporate Social Responsibility (CSR)

2. Bhandari

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان ... ۷

تعاریف جدیدی از آن ارائه می‌شود (مون، ۱۳۹۶: ۱۵-۱۴). پرینی^۱ (۲۰۰۵) نیز مسئولیت اجتماعی را پاسخگو بودن سازمان در قبال فعالیتها تعریف کرده و بیان می‌کند که مسئولیت اجتماعی، هفت موضوع شامل بهره‌وری عملیاتی، امنیت، محیط زیست، نوآوری و کیفیت، گفتمان آزاد، توسعه مهارت و شهروند مسئول دارد. به طور کلی، مفهوم مسئولیت اجتماعی به معنی تعهد به نقش حیاتی در جامعه و تأثیر بر محیط‌های اجتماعی به عنوان بخشی از مسئولیتهای اساسی اشخاص و نهادها شناخته می‌شود و اکنون به صورت گسترده مورد تأکید دولتها، شرکتهای خصوصی، جوامع مدنی، سازمانهای ملی و فراملی و مؤسسات و مراکز علمی دنیا قرار گرفته است. (کیم^۲ و همکاران، ۲۰۱۸)

در واقع؛ با بسط و گسترش مفهوم مسئولیت اجتماعی در سازمانها، امروزه این مفهوم به دانشگاهها نیز رسیده و به گفتمان غالب بسیاری از دانشگاههای معتبر جهان تبدیل شده است؛ تا جایی که بسیاری از دانشگاهها، مسئولیت اجتماعی را به عنوان بخش کلیدی استراتژی خود تعریف کرده‌اند (نجاتی و همکاران، ۲۰۱۱)؛ زیرا در عصر حاضر، با گذار از دیدگاه سنتی توسعه که بر اقتصاد متمرکز بود، به مفهوم جدیدتری به نام توسعه پایدار، مأموریتها و وظایف دانشگاهها دچار دگرگونی‌های بنیادین شده‌اند. این تغییرات باعث شده که از دانشگاهها انتظارات جدیدی متوقع شده و هدفگذاری‌های تازه‌ای برایشان مطرح شود. در جوامع مدرن، دانشگاهها دیگر تنها به آموزش و پژوهش در محدوده کلاسهای درس محصور نمی‌مانند، بلکه نقش آنها در ابعاد گسترده‌تری از جامعه، چه در سطح ملی و چه بین‌المللی، پررنگ‌تر شده است. اکنون فلسفه جدیدی در نقش اجتماعی دانشگاهها شکل گرفته که تأکید دارد صرفاً عمل به وظایف آموزشی و علمی کافی نیست؛ بلکه دانشگاهها باید به فعالیتهایی بپردازند که پاسخگوی نیازها و منافع عمومی جامعه باشند و به بهبود کلی کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی کمک کنند. (جعفرزاده، رازینی و مطیعی، ۱۳۹۹)

البته باید به این نکته توجه کرد که مسئولیتهای اجتماعی دانشگاهها، از آغاز پیدایش و توسعه نهادهای آموزش عالی مدرن مورد توجه بوده است و این نهادها از بدو تأسیس، با هدف ارتقای سطح شهروندی و فراهم آوردن مقدمات لازم برای این منظور در جامعه شکل گرفتند. با این حال، از میانه‌های قرن بیستم، نگرانی‌هایی در خصوص این مسئولیتهای مطرح شد و به تعبیر پل ریدینگز، احساس شد «دانشگاه نهادی است بی‌برگ و بن که پیوندهایش

1i Perrini

2. Kim

با عقل، دولت-ملت و فرهنگ گسسته است» و دانشگاهها از جایگاه خود به عنوان نهادهایی با رسالتهای فکری، فرهنگی و ملی دور شده‌اند. در عین حال، با ظهور بحرانهای مختلف در جوامع، اعم از مشکلات زیست‌محیطی، نابرابری‌های اجتماعی، مناقشات بین‌المللی، کاهش سرمایه اجتماعی و چالشهای مطرح شده توسط جنبشهای اجتماعی نوظهور، نقش دانشگاهها به شدت مورد سؤال قرار گرفت. در پاسخ به این وضعیت بحرانی، طی پنج دهه اخیر، بحثها و تلاشهای گسترده‌ای صورت گرفت تا به کنشگری اجتماعی دانشگاهها رسیدگی کند و آن را ارتقا بخشد (زمندی، ۱۴۰۱). مفاهیم تازه‌ای همچون «دانشگاه بوم‌شناختی»، «دانشگاه فضیلت‌مند»، «دانشگاه کارآفرین» و «دانشگاه اجتماعی» در این گفتگوها ظاهر شدند. (رحمانی، ۱۳۹۸: ۴۲-۴۰)

در این راستا، در اعلامیه جهانی آموزش عالی در قرن بیست و یکم که در سال ۱۹۹۸ توسط یونسکو در کنفرانس جهانی آموزش عالی در پاریس برگزار و متعاقباً لیست دستورالعملهای آن مطابق با این اعلامیه در سال ۲۰۰۹ ارائه شد؛ مسئولیت اجتماعی به طور فزاینده‌ای به عنوان یک جنبه ذاتی و اصلی نظام آموزش عالی، به ویژه دانشگاهها در نظر گرفته شده است. (واسیسکو^۱ و همکاران، ۲۰۱۰)

بنابراین، می‌توان گفت که رویکردهای معاصر در قلمرو سیاستگذاری دانشگاه، به تعیین اهداف نوین و برآوردهای تازه‌ای از وظایف و کارکردهای دانشگاهها منجر شده‌اند. به عبارت دیگر؛ دانشگاه به عنوان یکی از مهم‌ترین نهادهای هر کشور، علاوه بر وظیفه تعلیم و تربیت دانشجو، در حوزه‌هایی چون قانون، محیط زیست، اخلاق و نועدوستی نیز مسئولیتی با عنوان «مسئولیت اجتماعی دانشگاه» نسبت به جامعه محلی، ملی و جهانی بر عهده دارد و علاوه بر تعهدات درونی، تعهدات برون‌سازمانی دارد. به هر حال، مسئولیت اجتماعی دانشگاه عبارت است از پاسخگویی علمی و اخلاقی به نیازهای جوامع محلی، ملی و فراملی. در این راستا، این نهادهای مهم باید با رعایت شفافیت، در جهت توسعه‌ای پایدار گام بردارند و تمرکز خود را بر حل معضلات منطقه‌ای قرار دهند تا از این طریق به ارتقای سطح کیفیت زندگی افراد جامعه کمک کنند و تأثیرات مثبت و ماندگاری از فعالیتهای خود بر جامعه به جا گذارند؛ به همین دلیل، مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه می‌تواند شامل حوزه‌های کلیدی اقتصادی، سیاسی، حقوقی، محیط زیستی، اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی و درون‌سازمانی باشد. (رحمانی، ۱۳۹۸: ۶۹۵-۶۹۲)

باید توجه داشت وقتی از مسئولیت اجتماعی دانشگاه سخن به میان می‌آید، این مسئولیت مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی به دلیل اصول و ارزشهایی که در آن وجود دارد، احتمالاً تفاوت‌هایی خواهد داشت؛ از این رو، برای درک تفاوت‌های احتمالی، باید به درک مناسبی از گفتمان انقلاب اسلامی در رابطه با دانشگاه برسیم تا مسیر برای درک چستی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در گفتمان انقلاب اسلامی فراهم شود.

دو) دانشگاه در گفتمان انقلاب اسلامی

به گفته ساموئل هانتینگتون، در هر انقلابی نه تنها ساختار سیاسی متحول می‌شود و «نظمی تازه» پدید می‌آید، بلکه زبان، مفاهیم و ادبیات نوینی نیز پا به عرصه وجود می‌گذارند که گاه فراتر از مرزهای کشور مبداء، تأثیرات خود را گسترش می‌دهند. این تغییرات گفتمانی می‌توانند تا دور دستها نفوذ کنند. از این رو، انقلاب اسلامی ایران، که بسیاری از پژوهشگران بی‌طرف آن را مهم‌ترین رویداد نیمه دوم قرن بیستم دانسته‌اند، صرفاً نظام پیشین را دچار تزلزل نکرد، بلکه الگوی گفتمانی نوینی را در حوزه ادبیات سیاسی انقلابی به وجود آورد که تأثیر شگرفی بر همه جهانیان، به خصوص مسلمانان سراسر جهان گذاشت. (خالقی، ۱۳۹۶)

دالّ مرکزی در گفتمان انقلاب اسلامی، «هویت اسلامی و انقلابی» است (باقری، ۱۳۹۳) و چنان‌که در تأکیدات حضرت امام خمینی که در بیست و دوم مهرماه ۱۳۵۷ بیان شده، اسلام به عنوان یک نقطه عطف بی‌مانند مطرح شد که متفاوت از دیدگاه‌های لیبرال دموکراسی غرب و اندیشه‌های سنتی در جوامع اسلامی است. در پی این تحول، با پیروزی انقلاب اسلامی، چارچوب استعاری گفتمان انقلاب بر پایه «اسلام» به عنوان دالّ مرکزی، تعریف و بازتعریف شد. مفاهیم متعددی همچون: ارتباط ناگسستگی دین و سیاست، ولایت فقیه، مردم‌محوری دینی، امت واحده اسلامی و مفاهیم عدالت، آزادی، مساوات و برابری، اخلاق و معنویت، قانون‌مداری، استقلال‌طلبی، مبارزه با ظلم و استکبار، حمایت از طبقات آسیب‌پذیر و محروم، رفع فقر، ارائه خدمات، پیشبرد توسعه سیاسی و اقتصادی و دیگر مقولات، حول این دالّ محوری چیده شده و ساختار معنایی پایدار و مستحکمی را پدید آورده‌اند (خالقی، ۱۳۹۶). این گفتمان با رهبری امام خمینی و انتشار کتاب «ولایت فقیه»، تکوین و سپس تا قبل از انقلاب اسلامی گسترش یافت و در آستانه انقلاب، هرژمونیک شده است. پس از امام خمینی نیز با رهبری آیت‌الله خامنه‌ای و سخنان و رهنمودهای ایشان ادامه یافته است. (باقری، ۱۳۹۳)

در گفتمان انقلاب اسلامی، دانشگاه مبدء تحولات در جامعه و از مهم‌ترین و مؤثرترین نهادهای فرهنگی در کشور است که پیشران و جهت‌دهنده به کنشهای کل جامعه است؛ از این رو، می‌توان کلان‌موضوع دانشگاه را از اصیل‌ترین موضوعات فرهنگی و اجتماعی انقلاب اسلامی، از آغاز شکل‌گیری نهضت تا به امروز دانست؛ به طوری که این مهم به صورت مستمر ترجیع‌بند مطالبات امامین انقلاب اسلامی بوده و زیربنای تشکیل نهادهایی همچون شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز بوده است؛^۱ به طوری که امام خمینی با صدور حکمی در ۱۳۵۹/۰۳/۲۳، دستور به تشکیل «ستاد انقلاب فرهنگی» فرمودند و این ستاد را مأمور به اسلامی کردن دانشگاهها کردند. (خان‌محمدی، ۱۳۸۵)

دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که در آن، همه ارزشهای متعالی قرآنی، اسلامی، فرهنگی و برترین اندیشه علمی، خلاقیت‌های ذهنی و تولیدات علمی و فکری در رفتار و شخصیت دانشگاهیان به مثابه الگوهای مطلوب اجتماعی پدیدار شود (علم‌الهدی، ۱۳۸۲). تمامی عناصر و ارکان در این دانشگاه باید همسو و هم‌جهت با اصول، ارزشها و آرمانهای والای الهی، اسلامی و انسانی باشد. اهداف و برنامه‌های دانشگاه اسلامی باید منطبق با آموزه‌های اسلامی، محتوای آن بهره‌مند از منابع دینی، مدیریت آن برخوردار از هوش معنوی بالا و معرفت و اخلاق دینی برجسته و کارکنان آن واجد بصیرت معنوی و پایبند به ارزشهای الهی و اسلامی باشند و اساتید متخصص و متعهد آن، آموزش را زکات علم و یادگیری را واجب عینی دانسته، همواره در راستای توسعه و تعالی خود، دانشگاه و جامعه خویش، به آموزش و تربیت دانشجویان بصیر، توانمند و متعهد اقدام کنند. به عبارت دیگر؛ دانشگاه اسلامی، دانشگاهی است که اصول تعبدی، اعتقادی و علمی اسلام در آن به صورت ارزش حاکم درآید. (جعفرزاده، طهماسبی و قلی‌پور، ۱۳۹۹)

البته بحث درباره دانشگاه اسلامی - به عنوان یک دانشگاه ایدئولوژیک - که به دنبال الگوی مطلوب جهانی برای تحقق اهداف خود در برابر دانشگاههای غیر اسلامی است، توجه و دقت مضاعفی را می‌طلبد؛ زیرا امت اسلام با رویکردی الهی و معنوی، جهان‌بینی و نظام ارزشی اسلامی را مبنای شئون گوناگون زندگی خود قرار داده، خواهان آن است که دانشگاههایی متناسب با مبانی و ارزشهای اسلامی داشته باشد تا هم بتواند در آن دانشگاهها

۱. «دانشگاه مبدء تحولات است.... از دانشگاه سعادت یک ملت و در مقابل سعادت، شقاوت یک ملت سرچشمه می‌گیرد. دانشگاه را باید جدیت کرد، جدیت بکنید دانشگاه را درستش کنید؛ دانشگاه را اسلامیش کنید». (صحیفه امام،

از مبانی و معیارهای خود آگاهی و شناخت دقیق‌تر و ژرف‌تر حاصل کند و هم با تربیت متفکران و مدیران بر وفق آن مبانی و معیارها، به ترویج و تعمیم آنها در کل جامعه مبادرت کند (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۲). از این رو، با توجه به جایگاه و نقش دانشگاه اسلامی در گفتمان انقلاب، یکی از مسائلی که اهمیت پیدا می‌کند، کیفیت الگوی نقش‌آفرینی و مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی است.

۲. پیشینه پژوهش

طی سالهای گذشته پژوهشهای مختلفی با موضوع مسئولیت اجتماعی دانشگاه، در سطح بین‌المللی و ملی انجام شده است.

علی و همکاران (۲۰۲۱) در پژوهشی با عنوان «مسئولیت اجتماعی دانشگاه: مروری بر تحول مفهومی و تحلیل موضوعی آن»، به تعیین دامنه فعالیتهای انجام‌شده توسط دانشگاهها برای ابتکارات مسئولیت اجتماعی پرداخته‌اند. این مطالعه به بررسی حوزه‌های مختلف فعالیتهایی که توسط مؤسسات آموزش عالی در راستای ابتکارات مربوط به مسئولیت‌پذیری اجتماعی انجام شده و تأثیرات آنها بر گروه‌های ذی‌نفع و تشریح استراتژی‌های کاربردی که دانشگاهها می‌توانند برای افزایش اعتبار ابتکارات مسئولیت‌پذیری اجتماعی خود در نظر گروه‌های ذی‌نفع به کار بگیرند، می‌پردازد. علاوه بر این، تفاوت‌های بنیادین میان مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاهها و شرکتهای را با توجه به تفاوت در عملکرد و اهداف سازمانی آنها مورد تأکید قرار می‌دهد.

گادونوگا و اسپورن^۱ (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان «مفهوم‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاهها در پژوهشهای آموزش عالی: مروری بر ادبیات سیستماتیک»، بررسی و بیان می‌کنند که چگونه پژوهشهای آموزش عالی، دانشگاه را در طول زمان مفهوم‌سازی کرده‌اند و نقش محیط سازمانی در تعریف مسئولیت اجتماعی دانشگاه را مورد دقت قرار می‌دهند. آنها بیان می‌کنند که مسئولیت اجتماعی دانشگاه تحت تأثیر عوامل نهادی و سازمانی است و سیاستهای ملی و بودجه عمومی، استراتژی و مشوقهای سازمانی و نمایندگی اعضای هیئت علمی، اهرمهای مهم اجرایی در آن می‌باشند.

یانگ^۲ (۲۰۲۳) هم در مقاله‌ای با عنوان «مسئولیت اجتماعی دانشگاه در تایوان: اهداف متنوع و یادگیری بین رشته‌ای»، بیان می‌کند که مسئولیت اجتماعی دانشگاه در تایوان به

1. Godonoga & Sporn

2. Yang

عنوان بخشی از سیاست جدید تعریف شده در پروژه جوانه آموزش عالی است که نشان دهنده حرکت پارادایم سیاست از «پاسخگویی یکپارچه» به «اهداف متنوع» در دانشگاههای این کشور است و دانشگاههای تایوان می‌خواهند از این بستر، «پیوندهای محلی» و «یادگیری بین رشته‌ای» ایجاد کنند و مستقیماً با اهداف توسعه پایدار در کشور همراه شوند.

لارن جورج^۱ و همکاران (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان «تحلیل ادبیات مسئولیت اجتماعی دانشگاه: مروری بر مجلات منتخب آموزش عالی»، به مرور نظام‌مند پژوهشها در این حوزه پرداختند. این مقاله، مروری بر ادبیات مربوط به مسئولیت اجتماعی دانشگاه طی دوره ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ ارائه می‌کند. جمع‌آوری، بررسی و تحلیل انتقادی ادبیات جاری در این حوزه، شناسایی شکافهای موجود در ادبیات و ارائه توصیه‌هایی برای تحقیقات بیشتر در این زمینه، از جمله نتایج این پژوهش بودند.

در سطح ملی نیز در سالهای گذشته پژوهشهای متعددی در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه در کشور انجام شده است، که شرح و توضیح برخی از مهم‌ترین آنها در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: شرح و معرفی پژوهشهای ملی در حوزه مسئولیت اجتماعی دانشگاه

نویسنده و سال	شرح و معرفی پژوهش
برادران حقیر، نورشاهی و روشن (۱۳۹۸)	در این پژوهش با عنوان «مفهوم‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران»، به تحلیل شرایط خاص اجتماعی و فرهنگی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران پرداخته شده است. نتایج این مطالعه در قالب یک الگوی نظری ارائه شده و استراتژی‌های لازم در سطوح مختلف، شامل دولت (سطح کلان)، مدیریت دانشگاهها (سطح میانی) و اعضای هیئت علمی (سطح خرد) تعیین شده‌اند. همچنین، تعریفی از مسئولیت اجتماعی دانشگاهها به عنوان نهادهای تأثیرگذار در جامعه ارائه شده که در برگیرنده مفاهیم مرتبط با ترویج توسعه پایدار، بهبود کیفیت زندگی، دفاع از حقوق بشر و کاستن از رنجهای انسانی است.
محمدی، دارایی و طولابی (۱۴۰۰)	هدف از انجام این پژوهش، استخراج متغیرها و شاخصهای مسئولیت اجتماعی در دانشگاههای آزاد اسلامی بود. نتایج حاصل از این پژوهش، شناسایی ۹ مؤلفه و ۶۴ شاخص در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی بود که مؤلفه‌ها شامل مسئولیت علمی و آموزشی، مسئولیت اقتصادی، مسئولیت عمومی در قبال اجتماع و جوامع محلی، مسئولیت قانونی، مسئولیت توسعه، مسئولیت اخلاقی، مسئولیت محیط زیستی، مسئولیت سازمانی، مسئولیت فناوری بودند. پژوهشگران نتیجه گرفتند مسئولیت علمی

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان ... ۱۳

و آموزشی، اخلاقی و عمومی، اثرات بیشتری در مسئولیت اجتماعی نسبت به سایر مؤلفه‌ها ایفا می‌کنند.	
این پژوهش با هدف شناسایی و طبقه‌بندی شاخصهای ارزیابی ارتباط مؤثر دانشگاه با جامعه، از طریق مرور ادبیات مرتبط انجام شده است. در این راستا، شاخصهای مطرح‌شده در پژوهشهای پیشین، شناسایی و در هفت گروه اصلی دسته‌بندی و اولویت‌بندی راهکارهایی برای ارتقای ارتباط دانشگاه با جامعه ارائه شده است.	موبد و نادی‌زاده اردکانی (۱۴۰۱)
این پژوهش با هدف شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی در راستای اثربخشی دانشگاههای دولتی ایران انجام پذیرفت. نتایج پژوهش مشتمل بر دو بخش است؛ در بخش نخست، مجموعه‌ای از مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه شناسایی و در بخش دوم، میزان اهمیت و اولویت آنها مشخص شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که مسئله‌مندی مسئولیت اجتماعی، فهم‌پذیری مسئولیت اجتماعی، شفافیت تصمیم‌گیری، مطالبه‌گری، فرهنگ‌سازی آکادمیک و تصحیح علم‌سنجی، از اهمیت بیشتری برخوردارند.	زمنندی، حسنی و قلاوندی (۱۴۰۲)

علاوه بر این موارد، پژوهشهای متعدد دیگری نیز شناسایی شدند که به مسئله مسئولیت اجتماعی دانشگاه پرداخته بودند؛ اما پژوهشی که به شناسایی و کشف الگویی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه با رویکرد اسلامی یا مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی پرداخته باشد، مشاهده نشد. با توجه به تمایز ماهوی دانشگاه در بستر انقلاب اسلامی، پژوهشی که به چنین موضوعی بپردازد، ضروری به نظر رسید.

ب) روش پژوهش

پژوهش حاضر از حیث جهت‌گیری، کاربردی؛ به لحاظ رویکرد، پژوهش استقرایی و به لحاظ روش‌شناسی، پژوهشی کیفی است که از «روش نظریه داده‌بنیاد» استفاده می‌کند. «نظریه داده‌بنیاد» یا «گراند تئوری» به عنوان یک روش پژوهشی و تحلیلی استقرایی و اکتشافی، به محققان در حوزه‌های متفاوت اجازه می‌دهد که به جای اتکا به نظریات پیش‌ساخته و موجود، خود به ساخت و پردازش نظریه‌ای جدید بپردازند. این روش، ابزاری برای فهم عمیق‌تر مسائل و موضوعاتی است که تاکنون به طور کامل و جامع بررسی نشده‌اند و دانش ما نسبت به آنها اندک است. نظریه زمینه‌ای از طریق استخراج ساختارمند نظریات از داده‌های به دست آمده از تحقیقات اجتماعی متشکل شده است (خنفر و مسلمی، ۱۳۹۶: ۱۹۵). مبتنی بر نیاز این پژوهش، از رویکرد اشتراوسی یا «رویکرد نظام‌مند یا پارادایمی» استفاده شد؛ در این رویکرد، با روش تحلیلی ساختارمند، مفاهیم و معانی نهفته در دل داده‌ها استخراج

می‌شوند و محقق با استفاده از فرایند کدگذاری و برنامه‌ریزی دقیق، به استخراج و تبیین معانی پرداخته، اطلاعات را به گونه‌ای منسجم و قابل فهم تبدیل می‌کند. محقق، پس از گردآوری اطلاعات به شکل سازمان‌یافته، به سه مرحله کدگذاری، شامل کدگذاری باز، محوری و گزینشی می‌پردازد تا به تدوین نظریه‌ای جامع دست یابد و در نهایت، رویکرد پارادایمی، روابط بین شرایط علی، راهبردها، شرایط زمینه‌ای و مداخله‌گر و پیامدهای یک موضوع را به تصویر می‌کشد. (دانایی فرد و امامی، ۱۳۸۶)

در این پژوهش به منظور گردآوری داده‌های مورد نیاز برای استخراج الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی، تمامی بیانات، پیامها و نامه‌های رهبر انقلاب، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای از سال ۱۳۵۵ تا پایان شهریور ۱۴۰۳ بررسی شد و با تمام‌خوانی آثار موجود در سایت حفظ و نشر آثار رهبری، تمامی داده‌های مرتبط با دانشگاه و آموزش عالی استخراج شدند. پس از این مرحله، با بازخوانی داده‌های استخراج‌شده، فرایند کدگذاری باز داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار مکس کدا^۱ صورت گرفت. در ادامه، فرایند یافته‌های پژوهش و تحلیل داده‌های مربوطه ارائه شده است.

همچنین برای اطمینان از روایی پژوهش، یافته‌ها و الگوی طراحی شده با استفاده از نظرات پنج نفر از خبرگان حوزه آموزش عالی و گفتمان انقلاب اسلامی، بازبینی شد. این خبرگان شامل اساتید دانشگاه و پژوهشگران مرتبط با موضوع بودند که نظرات آنان، تحلیل و در بهبود الگو اعمال شد. در عین حال، برای بررسی اعتبار کدگذاری، شش سال از بیانات تحلیل‌شده (از سال ۱۳۹۷ تا ۱۴۰۲) توسط پژوهشگر دیگری با استفاده از همان دستورالعمل کدگذاری، مجدداً بررسی و تحلیل شد. نتایج کدگذاری اولیه و کدگذاری مجدد، مقایسه و میزان توافق بررسی شد تا اطمینان حاصل شود که نتایج، بازتاب دقیقی از بیانات معظم له دارد.

ج) یافته‌های پژوهش

در این پژوهش با بررسی دقیق بیانات، پیامها و نامه‌های حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، تمامی داده‌های مرتبط با دانشگاه و آموزش عالی در فایلی جداگانه استخراج و جمع‌آوری شد و سپس با بازخوانی مجدد آنها، در مرحله کدگذاری باز، ۹۸۷ کد اولیه در رابطه با موضوع مسئولیت اجتماعی دانشگاه، شناسایی و استخراج شدند که با بازدسته‌بندی و بررسی مکرر

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان ... ۱۵

این کدها، مفاهیم اصلی مستخرج از این کدهای باز، ذیل ۲۰ مقوله اصلی دسته‌بندی شدند. در ادامه و در مرحله کدگذاری انتخابی نیز مقولات شناسایی شده ذیل ابعاد الگوی پارادایمی دسته‌بندی شدند که نتایج حاصل در هر یک از ابعاد الگو، در جداول ذیل آمده است.

جدول ۲: شرایط علی در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی

عنصر پارادایمی	مقولات اصلی ^۱	مفاهیم
شرایط علی	زمینه‌سازی تحقق تمدن نوین اسلامی ایرانی (۲۶)	تبیین ضرورت تحقق تمدن نوین اسلامی (۱)
		آرمان‌خواهی برای ایجاد تمدن نوین اسلامی (۳)
		نقش‌آفرینی در ایجاد جامعه اسلامی (۳)
		کشف و ارائه الگوی حکمرانی خوب به مردم جهان (۴)
		تحقق چشم‌انداز آینده جمهوری اسلامی ایران (۳)
		تولید علم و نظریات دین‌بنیان (۴)
		جبران عقب‌ماندگی تاریخی کشور (۳)
		بهره‌برداری از ثراث گذشته برای پی‌ریزی تمدن نوین اسلامی (۳)
		تفرقه‌زدایی میان کشورهای اسلامی (۱)
		نقش‌آفرینی فعال در تحقق منافع ملی در نظم نوین جهانی (۱)
	مسئولیت دانشگاه نسبت به جامعه (۳۲)	ایفای مسئولیت در قبال جامعه (۲)
		مسئولیت نسبت به حفظ و بسط انقلاب اسلامی (۹)
		نقش‌آفرینی دانشگاه در عرصه سیاسی و اجتماعی (۱۷)
		اثرگذاری به وسیله اقدامات فرهنگی (۱)
		اتحاد و همسویی جریان دانشگاه‌های کشور برای رفع نیازهای جامعه (۱)
	ضرورت تحقق دانشگاه اسلامی (۲۰)	کشف الگوی نقش‌آفرینی توسط خود دانشگاهها (۲)
		برنامه‌ریزی ویژه برای تحقق دانشگاه اسلامی (۲)
		شاکله اسلامی پیدا کردن دانشگاهها (۷)
		ضرورت اصلاح مسیر حرکت دانشگاه در کشور پس از انقلاب اسلامی (۸)
		پیشرفت کشور و انقلاب اسلامی با تحقق دانشگاه اسلامی (۱)
		تأکید ویژه امام خمینی بر دانشگاه اسلامی (۲)

۱. اعداد داخل پرانتز، تعداد کدهای ذیل هر مفهوم یا پدیده است.

جدول ۳: شرایط زمینه‌ای در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی

عناصر پارادایمی	مقولات اصلی	مقولات فرعی
زمینه	جهاد علمی و تقویت جنبش نرم‌افزاری (۱۳۳)	تولید علم مورد نیاز جامعه (۴۷)
		تلاش برای استمرار رشد علمی کشور (۲۵)
		جهت‌دهی صحیح به علم و عالم (۱۲)
		نخبه‌پروری در سطح دانشگاه (۲۴)
		تقویت ارتباط و تبادلات علمی با دنیا (۱)
		مرجعیت علمی در سطح جهان (۱۰)
		اهتمام ویژه به تقویت علوم انسانی در کشور (۱)
		تشکیل میزگردها و کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاهها (۱۳)
	مدیریت کارآمد و اثربخش در اداره دانشگاهها (۵۶)	مدیریت مؤثر بر اساس مبانی اسلامی (۲)
		هم‌جهت بودن مسیر اداره دانشگاه با اهداف انقلاب اسلامی (۶)
		تقویت و کمک به تشکلهای انقلابی در دانشگاه (۴)
		متمرکز کردن امکانات دانشگاه برای رشد و ارتقای دانشجو (۵)
		برنامه‌ریزی برای تحول مستمر به سمت رشد در دانشگاه (۳)
		به کارگیری عناصر مؤمن به انقلاب اسلامی در کرسی‌های اداره و تدریس دانشگاه (۲)
		شخصیت علمی و معتقد رئیس دانشگاه (۲)
		تعیین حوزه اثر نهادهای انقلابی در فرایند اداره دانشگاهها (۱)
	اصلاح محیط دانشگاه مبتنی بر ارزشهای اسلامی (۹۴)	برنامه‌ریزی برای ابعاد اخلاقی و سیاسی در توسعه کمی ظرفیت دانشگاهها (۱)
		حفظ و تقویت نهاد دین در دانشگاه (۷)
		اهتمام به تربیت دینی و اخلاقی دانشجویان (۳۳)
		جلوگیری از فعالیتهای اخلاک‌گر در مسیر حرکت دانشگاه (۱۰)
		ارتقای نگرش دانشگاه نسبت به کنشگری اجتماعی (۱۱)
		ایجاد محیط پرنشاط (۱۳)
		اهتمام به مسئله فرهنگ در دانشگاه (۷)
		هویت بخشی به دانشگاه (۱۳)
	ابتنای ارزشهای سازمانی دانشگاه بر ارزشهای	متصل به جامعه و فرهنگ ایرانی (۲)
		پایبندی به ارزشهای اسلامی (۱)
		احساس مسئولیت نسبت به سرنوشت و آینده کشور (۱)

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان ... ۱۷

انقلاب اسلامی (۳۰)	جدا نشدن دانشگاه از مردم (۳) کلان‌نگری نسبت به مسائل کشور (۱) توجه و بهره‌برداری از معارف دفاع مقدس در دانشگاهها (۳) استکبارستیزی (۱۲) امیدواری به آینده (۱) خودباوری و ابتکار (۱) خوداندیشی و استقلال رأی (۱) دارای اعتماد به نفس (۱) پرهیز از محافظه‌کاری (۳)
تحکیم ارتباطات میان حوزه و دانشگاه (۲۸)	اهتمام جدی به ایجاد وحدت در هدف حوزه و دانشگاه (۱۶) بهره‌برداری متقابل حوزه و دانشگاه از فرایندها و روشهای مناسب یکدیگر (۴) مشارکت دادن حوزه در فرآیند اسلامی شدن دانشگاهها (۲) نقش‌آفرینی نهاد نمایندگی ولی فقیه به عنوان واسطه حوزه و دانشگاه (۳) تعمیق خوش‌بینی حوزه و دانشگاه نسبت به یکدیگر (۳)

جدول ۴: شرایط مداخله‌گر در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی

عنصر پارادایمی	مقولات اصلی	مقولات فرعی
شرایط مداخله‌گر	نقش‌آفرینی نهادهای بالادستی در بهبود حرکت دانشگاهها (۳۴)	شناخت جایگاه دانشگاه در مسئله پیشرفت کشور (۴) ایجاد زیرساختها و فرایندهای بالادستی برای مشارکت دانشگاهها در مسائل کشور (۱۴) به روزرسانی سند نقشه جامع علمی کشور (۴) آمایش آموزش عالی در کشور (۶) مانع‌زدایی از مسیر پیشرفت علمی کشور (۱)
		نقش‌آفرینی نهادهای بالادستی در دینی‌سازی فضای دانشگاه (۵) اصلاح نظام آموزشی در راستای رفع نیاز کشور (۹)
	نظام و ساختار آموزشی و پژوهشی دانشگاهها (۳۷)	اهتمام جدی و هدفمندسازی پژوهشها برای رفع نیاز کشور (۱۱) نوآوری و نگاه نو به مسائل (۸) توسعه رشته‌های تحصیلی و جذب دانشجو متناسب با نیاز کشور (۹)

نقش‌آفرینی متقابل صنعت و دانشگاه برای ایجاد اشتغال دانشگاهیان (۲)	تقویت ارتباط اثربخش دانشگاه با صنعت (۲۴)	
ضرورت تقویت ارتباط دانشگاه با صنعت (۹)		
ایجاد سازوکارهای مؤثر برای ارتباط دانشگاه با صنعت (۴)		
هدفمند سازی پژوهشها برای رفع نیاز صنعت کشور (۲)		
حل مشکلات و تزریق نوآوری در کالبد صنعت کشور (۴)		
همکاری با شرکتهای دانش‌بنیان و توسعه فعالیت‌های اقتصادی (۳)		

جدول ۵: مقوله اصلی در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی

عنصر پاراادایمی	مقولات اصلی	مقولات فرعی
پدیده یا مقوله اصلی	نقش‌آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی (۴۱)	درگیر شدن دانشگاه با مسائل و چالشهای کشور (۱۳)
		پیشران پیشرفت کشور (۱۴)
		کشف مدل بومی پیشرفت برای کشور (۱)
		نقش‌آفرینی در تحول نظام‌سازی و جامعه سازی (۲)
		گفتمان‌سازی مسئله پیشرفت کشور (۱۱)

جدول ۶: راهبردهای کنش در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی

عنصر پاراادایمی	مقولات اصلی	مقولات فرعی
راهبردهای کنش	نقش‌آفرینی اساتید دانشگاه (۳۰)	تقویت مهارتها و ویژگی‌های فردی (۱۲)
		نقش‌آفرینی در محیط بیرون دانشگاه (۴)
		مشارکت در فعالیتهای فرهنگی (۱)
		شاگردپروری و تربیت دانشجوی متعهد (۱۰)
		کنشگری در جنبه‌های مورد نیاز کشور (۱)
		جریان‌سازی آرمانهای اسلامی و انقلابی در دانشگاه (۲)
	نقش‌آفرینی تشکلهای دانشجویی (۹۳)	اكتساب منشهای مؤثر برای نقش‌آفرینی (۲۱)
		هدفمندسازی اقدامات تشکل (۱۲)
		نقش‌آفرینی درون‌تشکلی (۲۱)
		کنشگری درون‌دانشگاهی (۱۲)
		کنشگری برون‌دانشگاهی (۲۰)

الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی مبتنی بر گفتمان ... ۱۹

همدلی و هم‌افزایی تشکلهای دانشجویی با یکدیگر (۷)	نقش آفرینی دانشجویان (۱۸۹)
ارتقای مهارتها و صلاحیتهای فردی (۲۷)	
تقویت ایمان و مبانی معرفتی (۴۱)	
حرکت در مسیر عزت کشور و انقلاب اسلامی (۱۵)	
آرمان‌خواهی (۳۲)	
نقش آفرینی نسبت به مسائل و موضوعات کشور (۶)	
کنشگری در سطح بین‌المللی (۴۵)	
آفت‌زدایی از فعالیتهای دانشجویی (۱۷)	
تلاش برای استمرار فعالیتهای اجتماعی در دوران پسا دانشجویی (۲)	
همکاری در حل مسائل دستگاه‌های دولتی و حاکمیتی (۱۰)	کمک به دولت و حاکمیت (۱۸)
تصمیم‌سازی برای دولت و حاکمیت (۲)	
فراهم‌سازی زمینه حضور و گزارش دهی مسئولین در دانشگاهها (۴)	
تربیت مدیران و مسئولان متخصص (۲)	

جدول ۷: مقوله اصلی در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی

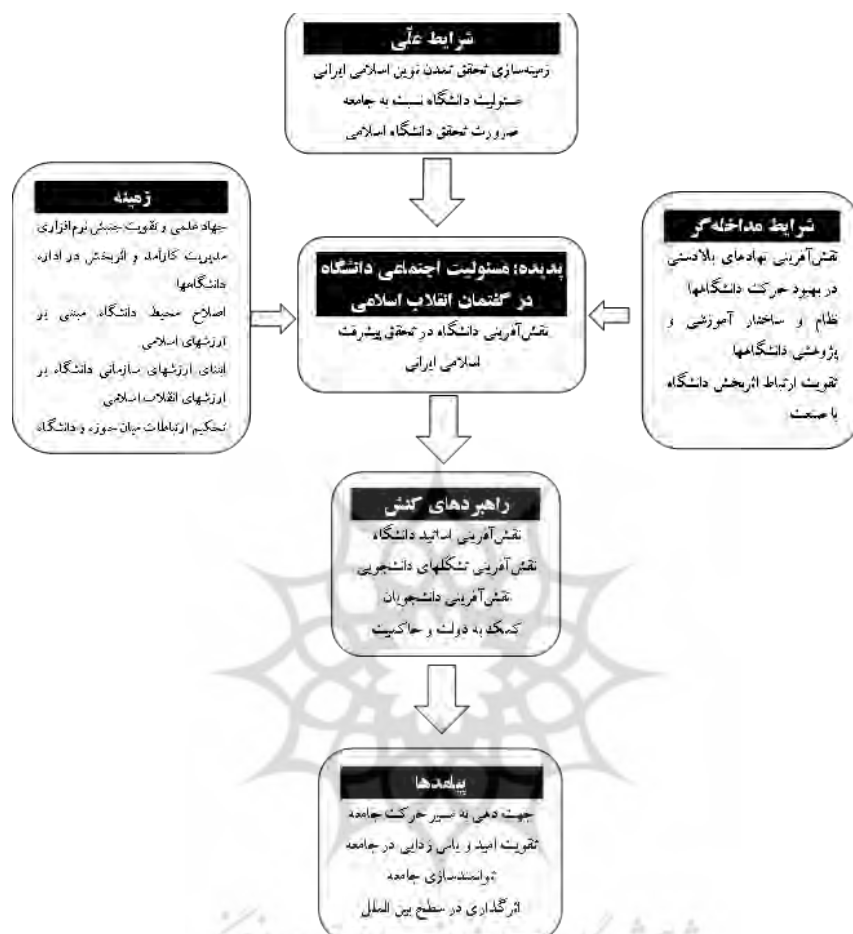
عناصر پارادایمی	مقولات اصلی	مقولات فرعی
پیامدها	جهت‌دهی به مسیر حرکت جامعه (۳۸)	ترویج دینداری در جامعه (۱)
		جهاد تبیین و بصیرت‌افزایی در جامعه (۹)
		صیانت از هویت اصیل انقلاب اسلامی (۴)
		پیشران جریان آرمان‌گرایی و آرمان‌خواهی جامعه (۱۲)
		فرهنگ‌سازی عمومی (۷)
		تبیین مسئله و جایگاه زن در اسلام (۴)
		هدایت هدفمند فعالیتهای اجتماعی (۱)
	تقویت امید و یأس‌زدایی در جامعه (۲۱)	حضور بهنگام برای مقابله با یأس آفرینی دشمنان (۲)
		امیدواری مسئولان دانشگاه (۱)
		حفظ و تقویت امید و اعتماد به نفس در جامعه (۷)
		تربیت دانشجوی امیدوار به آینده (۸)
		تثبیت و ارتقای امید نسبت به پیشرفت حرکت علمی کشور (۳)
		ارتقای قدرت و اقتدار ملی (۱۱)

توانمندسازی جامعه (۳۳)	گسترش اقدامات و فعالیتهای جهادی (۸)
	توانبخشی معرفتی جامعه (۵)
	تربیت نیروی انسانی متعهد و توانمند برای کشور (۸)
	حمایت از دانشجویان فقیر و مستضعف (۱)
	تقویت جایگاه و مرجعیت زبان فارسی (۴)
اثرگذاری در سطح بین‌الملل (۴۰)	حفظ شهرت و اعتبار علمی کشور در سطح جهانی (۲)
	فعالیت در حوزه دیپلماسی عمومی (۲۸)
	فعالیت در حوزه دیپلماسی علمی (۶)

همچنین شبکه‌های مفهومی مضامین برای هر یک مقولات، از نرم‌افزار استخراج شد که برای نمونه، شبکه مقوله «نقش آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت ایرانی اسلامی» از این شبکه‌های مفهومی برای یکی از مقولات ارائه شده است. (شکل ۱)



شکل ۱: شبکه مضامین مقوله نقش آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت ایرانی اسلامی
در نهایت مدل مفهومی مستخرج از پژوهش به شرح ذیل استخراج شد:



شکل ۲: مدل مفهومی الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در گفتمان انقلاب اسلامی

در عین حال، تبیین پدیده محوری پژوهش نیز در الگوی این پژوهش ضروری می‌نماید؛ پدیده محوری پژوهش، «نقش‌آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی» است که به عنوان نقطه کانونی مدل نظری داده‌بنیاد ارائه شده است. این مفهوم، دانشگاه را نهادی فراگیر و چندبعدی در تحقق اهداف گفتمان انقلاب اسلامی معرفی می‌کند. در واقع؛ «نقش‌آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی»، نشان‌دهنده جایگاه راهبردی دانشگاه در ایجاد تغییرات بنیادین در ابعاد مختلف جامعه اسلامی است. این مفهوم تأکید می‌کند که دانشگاهها نباید صرفاً مراکزی برای آموزش نیروی انسانی یا تولید دانش باشند، بلکه باید به عنوان

محورهای اصلی تمدن‌سازی نوین اسلامی عمل کنند. در این راستا، دانشگاهها مسئولیت دارند تا:

- با مسائل و چالشهای کشور درگیر شوند؛
 - پیشران پیشرفت کشور بوده و مدل بومی پیشرفت کشور را با رویکردی فعالانه کشف کنند؛
 - در تحول نظام‌سازی و جامعه‌سازی نقش آفرینی کنند؛
 - در گفتمان‌سازی پیشرفت اسلامی ایرانی در سطح ملی و فراملی نقش آفرین باشند. این پدیده محوری، تمامی عناصر مدل را در یک چارچوب منسجم به هم متصل می‌کند. پدیده محوری در پاسخ به ضرورت‌هایی شامل تحقق دانشگاه اسلامی، ایفای مسئولیت نسبت به جامعه برای جبران عقب‌ماندگی‌های تاریخی و ارائه الگوهای حکمرانی خوب و در نهایت، تحقق تمدن نوین اسلامی، ساختار یافته است.
- در این راستا، جهاد علمی و تقویت جنبش نرم‌افزاری، مدیریت کارآمد و اثربخش در اداره دانشگاهها، اصلاح محیط دانشگاه مبتنی بر ارزشهای اسلامی، ابتنای ارزشهای سازمانی دانشگاه بر ارزشهای انقلاب اسلامی و تحکیم ارتباطات میان حوزه و دانشگاه، به عنوان شرایط زمینه‌ای و پیش‌شرط‌هایی برای تحقق پدیده محوری عمل می‌کنند. این شرایط، فضایی برای توانمندسازی دانشگاهها در نقش آفرینی مؤثر دانشگاه در تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی را فراهم می‌آورند. همچنین عوامل بیرونی و شرایط مداخله‌گری شامل نقش آفرینی نهادهای بالادستی، نظام و ساختار آموزشی و پژوهشی دانشگاهها و ارتباط دانشگاهها با صنعت، می‌توانند تحقق این پدیده را تسهیل یا محدود کنند.
- در این مسیر، نقش آفرینی اساتید، دانشجویان و تشکلهای دانشجویی نیز ابزارهای عملیاتی و راهبردهای کنش تحقق این پدیده‌اند. این کنشها از تقویت ایمان و آرمان‌خواهی در دانشجویان تا تولید دانش کاربردی و گفتمان‌سازی در سطح ملی و بین‌المللی را در بر می‌گیرد و در نهایت با کمک به دولت و حاکمیت در اداره و حکمرانی بهتر ساختارمندتر می‌شوند.
- در نهایت، پیامدهای تحقق این پدیده، شامل هدایت مسیر جامعه به سمت دین‌مداری، ارتقای امید و یأس‌زدایی در جامعه، توانمندسازی جامعه و اثرگذاری در سطح بین‌المللی است. این پیامدها نه تنها نشان‌دهنده تحقق اهداف دانشگاهها می‌باشند، بلکه بازتاب‌دهنده ارزشهای انقلاب اسلامی در سطح جهانی‌اند.

در عین حال، تمایز پدیده محوری در این پژوهش نیز بسیار مهم است؛ این پدیده به طور ویژه از چارچوبهای نئولیبرال و سکولار حاکم بر مسئولیت اجتماعی دانشگاهها متمایز است. بر خلاف رویکردهای رایج که بر جنبه‌های اقتصادی یا استانداردسازی جهانی تأکید دارند، این پدیده بر مفاهیمی مانند عدالت اجتماعی، هویت اسلامی و بومی و آرمان‌گرایی متمرکز است و دانشگاه در آن، نهادی ارزشی تعریف می‌شود که وظیفه آن تنها به تولید دانش محدود نیست، بلکه باید نیروی محرکه‌ای برای تغییر اجتماعی، فرهنگی و تمدنی باشد.

(د) بحث و نتیجه‌گیری

در گفتمان انقلاب اسلامی، تحقق دانشگاه اسلامی نقش بسیار مهمی در پیشبرد اهداف امت اسلامی، چه در سطح ملی و چه در سطح فراملی ایفا می‌کند. از این رو، دانشگاه اسلامی به عنوان یکی از ارکان اساسی جامعه، می‌تواند نقشی کلیدی در تحقق تمدن نوین اسلامی ایفا کند، که این نقش از طریق مسئولیت اجتماعی دانشگاه، به وسیله الگویی مناسب که در بر دارنده ابعاد مختلف نقش‌آفرینی فراتر از بعد علمی، اعم از دینی، فرهنگی، اجتماعی و غیره باشد، قابل تحقق است. در این پژوهش، الگویی برای مسئولیت اجتماعی دانشگاه مبتنی بر گفتمان انقلاب اسلامی ایجاد شد که بر مبنای شرایط علمی، زمینه‌ای و مداخله‌گر، با تمرکز بر راهبردهای کنش و پیامدهای این نقش‌آفرینی، قابل تبیین است.

شرایط علمی در این الگو به عواملی اشاره دارد که نقش دانشگاه اسلامی را در تحقق تمدن نوین اسلامی تبیین می‌کنند. یکی از مهم‌ترین وظایف دانشگاه اسلامی، تولید علم دین‌بنیان و نظریات نوآورانه‌ای است که بتوانند به جبران عقب‌ماندگی تاریخی کشور کمک کنند. این امر مستلزم بهره‌برداری از تراث گذشته و ایجاد پیوند میان ارزشهای اسلامی و نیازهای روزآمد جامعه است. همچنین در این راستا، دانشگاهها باید به عنوان نهادهایی فعال در ایجاد جامعه اسلامی و ارائه الگوی حکمرانی خوب به مردم جهان شناخته شوند. در عین حال، تحقق چشم‌انداز آینده جمهوری اسلامی ایران و نقش‌آفرینی در نظم نوین جهانی هم، نیازمند دانشگاههایی است که با آرمان‌خواهی و پیگیری اهداف انقلاب اسلامی، نقش خود را در تحقق تمدن نوین اسلامی ایفا کنند.

مسئولیت اجتماعی دانشگاه نسبت به جامعه، یکی دیگر از ابعاد مهم شرایط علمی است. دانشگاه اسلامی باید نقش خود را در حفظ و بسط انقلاب اسلامی از طریق اقدامات فرهنگی و سیاسی به خوبی ایفا کند. اتحاد و همسویی دانشگاهها برای رفع نیازهای جامعه، یکی از الزامات اساسی در این رابطه است. گفتنی است که انواع مختلف دانشگاهها، مثل

دانشگاههای جامع، فنی، علوم انسانی، هنر و غیره باید بتوانند در عین وحدت چشم‌انداز در مسیر تحقق تمدن نوین اسلامی، به طور مستقل الگوهای نقش‌آفرینی اجتماعی و سیاسی خود را کشف کرده، به نیازهای مختلف جامعه پاسخ دهند. بدین وسیله امکان تحقق دانشگاه اسلامی که امامین انقلاب اسلامی، به عنوان یک ضرورت برای پیشرفت کشور و انقلاب اسلامی همواره بر آن تأکید داشتند، فراهم می‌شود.

شرایط زمینه‌ای نیز نقش مهمی در تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاه اسلامی ایفا می‌کنند. جهاد علمی و تقویت جنبش نرم‌افزاری از مهم‌ترین عواملی‌اند که می‌توانند مسیر تولید علم و فناوری را برای دانشگاهها هموار کنند. نخبه‌پروری، مرجعیت علمی و تشکیل کرسی‌های آزاداندیشی در دانشگاهها، همه از عناصری‌اند که می‌توانند به رشد علمی کشور کمک کنند. در کنار اینها، مدیریت کارآمد و اثربخش دانشگاهها باید بر اساس مبانی اسلامی و در راستای اهداف انقلاب اسلامی باشد. مدیریت مؤثر دانشگاهها می‌تواند به رشد و ارتقای دانشجویان کمک کند و تحول مستمر در فضای دانشگاهی را تضمین کند. در عین حال، به کارگیری عناصر معتقد به انقلاب اسلامی در مدیریت و تدریس، متمرکز کردن امکانات دانشگاه برای رشد دانشجویان و برنامه‌ریزی برای ابعاد اخلاقی و سیاسی، از جمله اقدامات کلیدی برای تحقق اهداف دانشگاه اسلامی‌اند که به عنوان زمینه‌های اصلی در پیشبرد مسئولیت اجتماعی دانشگاه در گفتمان انقلاب اسلامی محسوب می‌شوند.

اصلاح محیط دانشگاه بر اساس ارزشهای اسلامی، یکی دیگر از شرایط زمینه‌ای است که باید به آن توجه شود. حفظ نهاد دین در دانشگاه، تربیت دینی و اخلاقی دانشجویان و ایجاد محیطی پرنشاط که به هویت‌بخشی و کنشگری اجتماعی دانشجویان اهمیت دهد، از جمله وظایف دانشگاه در این راستاست. ابتدای ارزشهای سازمانی دانشگاه بر ارزشهای انقلاب اسلامی، متصل بودن دانشگاه به فرهنگ ایرانی و اسلامی، از جمله مؤلفه‌هایی‌اند که باید به عنوان زمینه‌های اصلی پیشبرد مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در فضای دانشگاه اسلامی تقویت شوند.

شرایط مداخله‌گر نیز در این الگو به عواملی اشاره دارند که می‌توانند مسیر تحقق اهداف دانشگاه اسلامی را تسهیل یا دشوار کنند. نقش‌آفرینی نهادهای بالادستی در دینی‌سازی فضای دانشگاهها و به روزرسانی سند نقشه جامع علمی کشور، از جمله اقداماتی است که می‌تواند به تحقق این اهداف کمک کند. همچنین، اصلاح نظام آموزشی و پژوهشی در راستای نیازهای کشور، نوآوری و توسعه رشته‌های تحصیلی متناسب با نیاز جامعه، از جمله

عوامل مداخله گر مهمی اند که باید به آنها توجه شود. تقویت ارتباط اثربخش دانشگاه با صنعت نیز از دیگر عوامل مداخله گر است. دانشگاهها باید با ایجاد سازوکارهای مناسب برای همکاری با صنعت، به حل مشکلات کشور و ایجاد اشتغال برای دانشجویان کمک کنند؛ که این موضوع نیز به نوبه خود می تواند عامل جدی در مسیر مسئولیت اجتماعی دانشگاهها باشد.

اما «پدیده اصلی» در الگوی مسئولیت اجتماعی دانشگاهی در گفتمان انقلاب اسلامی که از تحلیل این شرایط به دست می آید، «نقش آفرینی دانشگاه در تحقق پیشرفت اسلامی ایرانی» است. دانشگاه اسلامی باید با درگیر شدن در مسائل و چالشهای کشور، پیشران پیشرفت کشور باشد و با گفتمان سازی در موضوع پیشرفت، به کشف مدل بومی پیشرفت اسلامی ایرانی کمک کند. این مدل نه تنها در عرصه های علمی، بلکه باید در عرصه های اجتماعی و فرهنگی نیز نقش آفرینی کند.

راهبردهای کنش در این الگو به اقداماتی اشاره دارند که دانشگاهها، اساتید، دانشجویان و تشکلهای دانشجویی باید انجام دهند. اساتید دانشگاه به عنوان اصلی ترین کنشگران، باید با تقویت مهارتهای فردی و تربیت دانشجویان متعهد، نقش آفرینی فعالی در محیط دانشگاه و جامعه داشته باشند. همچنین تشکلهای دانشجویی با هدفمند کردن اقدامات و هم افزایی با یکدیگر می توانند در عرصه های مختلف دانشگاهی و اجتماعی نقش مؤثری ایفا کنند. دانشجویان نیز باید با تقویت ایمان و مبانی معرفتی، به آرمان خواهی و کنشگری نسبت به مسائل کشور پردازند و به مسیر پیشرفت علمی و اجتماعی کشور کمک کنند.

در نهایت، پیامدهای این الگوی مسئولیت اجتماعی در چند سطح قابل مشاهده است. در سطح جامعه، دانشگاه اسلامی به ترویج دینداری، بصیرت افزایی و حفظ هویت اصیل انقلاب اسلامی کمک می کند. همچنین، از دیگر پیامدهای این الگو آن است که منجر می شود به اینکه دانشگاه نقش مهمی در تقویت امید و مقابله با یأس آفرینی دشمنان ایفا کند. در عین حال، در صورت تحقق اثربخش این الگو، دانشگاهها در سطح بین الملل هم با تقویت دیپلماسی علمی و حفظ شهرت علمی کشور در سطح جهانی، جایگاه زبان فارسی و اعتبار علمی کشور را در دنیا ارتقا می دهند.

پیشنها و محدودیتها

مبتنی بر یافته ها و نتایج پژوهش، برخی از مهم ترین پیشنهادها کاربردی به شرح ذیل ارائه می شوند:

- ایجاد شاخصهای عملکردی برای سنجش و ارزیابی میزان تحقق مسئولیت اجتماعی دانشگاهها مبتنی بر ارزشهای اسلامی؛
- برگزاری نشستهای تخصصی برای اساتید و دانشجویان، برای تبیین اهمیت، مفهوم و جایگاه مسئولیت اجتماعی دانشگاه در گفتمان انقلاب اسلامی؛
- تأسیس مراکز ارتباط دانشگاه با جامعه در همه دانشگاهها در راستای شناسایی و درگیر شدن با مشکلات محلی، ملی و بین‌المللی و ارائه راه‌های علمی و کاربردی برای آنها؛
- طراحی نقشه راه مسئولیت اجتماعی دانشگاهها که در آن هر دانشگاه برنامه‌ای راهبردی برای ایفای نقش اجتماعی خود، ذیل یک الگوی جامع ملی طراحی کند؛
- تشکیل شبکه‌ای از دانشگاههای کشورهای اسلامی در قالب «شبکه دانشگاههای اسلامی» برای تبادل نظر و تجربیات در حوزه علم، فرهنگ و مسئولیت اجتماعی. برخی از مهم‌ترین محدودیتهای این پژوهش به شرح ذیل بودند:
- چالش در تفسیر برخی مفاهیم گسترده: برخی از مفاهیم کلیدی مانند «تمدن نوین اسلامی» در بیانات مقام معظم رهبری بسیار گسترده و عمیق‌اند. این گستردگی می‌تواند تفسیر و عملیاتی کردن این مفاهیم را در محیط‌های واقعی برای دانشگاهها دشوار کند و نیاز به تعریفهای دقیق‌تر و عملیاتی‌تر با تکیه بر سایر پژوهشها یا پژوهشهای تکمیلی در این حوزه دارد.
- محدودیت در تعمیم‌پذیری: نتایج این پژوهش بیشتر مختص دانشگاههای جمهوری اسلامی ایران است و ممکن است در سایر نظامهای آموزشی با ساختارها و ارزشهای متفاوت به طور کامل قابل اجرا نباشد.
- پیچیدگی در عملیاتی‌سازی: عملیاتی کردن الگوی حاضر در سطح دانشگاهها به دلیل ساختارهای مدیریتی و مقاومتهای سازمانی، ممکن است زمان‌بر و نیازمند حمایت‌های کلان باشد.
- نبود آزمون عملی الگو: الگوی پیشنهادی تنها در سطح نظری تدوین شده است و پژوهش به ارزیابی قابلیت اجرایی این مدل در دانشگاهها نپرداخته است که این مسئله می‌تواند در پژوهشهای آتی مورد توجه پژوهشگران قرار گیرد.

منابع

- باقری، شهلا (۱۳۹۳). «ظرفیت تمدن‌سازی گفتمان انقلاب اسلامی». *مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی و ایرانی*، سال سوم، ۵: ۸۴-۵۹.
- برادران حقیر، مریم؛ نسرین نورشاهی و احمدرضا روشن (۱۳۹۸). «مفهوم‌سازی مسئولیت اجتماعی دانشگاه در ایران». *پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، ۲۵ (۳): ۱-۲۶.
- جعفرزاده، مجتبی؛ روح‌الله رازینی و میثم مطیعی (۱۳۹۹). «ارزیابی عملکرد هیئتهای مذهبی دانشگاهی مبتنی بر رویکرد تحلیل اهمیت-عملکرد». *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، ۱۰ (۳۴): ۱۰۳-۱۲۶.
- جعفرزاده، مجتبی؛ سیامک طهماسبی و حسین قلی‌پور (۱۳۹۹). «شناسایی و ارزیابی کارکردهای دانشگاه اسلامی با رویکرد اهمیت-عملکرد (مطالعه موردی دانشگاه امام صادق)». *مطالعات راهبردی بسیج*، ۲۳ (۸۶): ۳۹-۷۹.
- خالقی، علی (۱۳۹۶). «گفتمان انقلاب اسلامی و مسایل و چالشهای فراروی آن». *سیاست پژوهی ایرانی (سپهر سیاست سابق)*، ۴ (۱۱): ۷-۲۱.
- خان‌محمدی، کریم (۱۳۸۵). «بررسی فرایند اسلامی کردن دانشگاهها در ایران: با رویکرد سیاستگذاری فرهنگی». *دانشگاه اسلامی*، سال دهم، ش ۳۲-۳۱.
- خنیفر، حسین و ناهید مسلمی (۱۳۹۶). *اصول و مبانی روشهای پژوهش کیفی*، جلد اول. تهران: نگاه دانش.
- دانایی‌فرد، حسن و سید مجتبی امامی (۱۳۸۶). «استراتژی‌های پژوهش کیفی: تأملی بر نظریه‌پردازی داده‌بنیاد». *اندیشه مدیریت راهبردی (اندیشه مدیریت)*، ۱ (۲): ۹۷-۶۹.
- رحمانی، جبار (۱۳۹۸). *جستارهایی در مسئولیت اجتماعی دانشگاه ایرانی و بحرانهای زیست‌محیطی (تجربه سیلابهای ۱۳۹۸)*. تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی، با همکاری هیئت ویژه گزارش ملی سیلابها و دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
- زمندی، علی‌اکبر (۱۴۰۱). *ارائه الگوی دانشگاه اثربخش با رویکرد بهسازی آموزش، منابع انسانی و مسئولیت اجتماعی در دانشگاه شهید بهشتی تهران*. رساله دکتری تخصصی. استاد راهنما: محمد حسنی. دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه.
- زمندی، علی‌اکبر؛ محمد حسنی و حسن قلاوندی (۱۴۰۲). «شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی در راستای اثربخشی دانشگاهی با استفاده از رویکرد دلفی فازی». *فرایند مدیریت و توسعه*، ۳۶ (۲): ۱۶۷-۱۹۹.
- شورای عالی انقلاب فرهنگی (۱۳۹۲). *سند اسلامی شدن دانشگاه*. تهران: شورای عالی انقلاب فرهنگی.
- علم‌الهدی، احمد (۱۳۸۲). «اسلامی شدن دانشگاهها». *دانشگاه اسلامی*، ش ۱۷: ۲۹-۲۱.

- محمدی، علیرضا؛ مهری دارایی و زینب طولابی (۱۴۰۰). «واکاوی مؤلفه‌های مسئولیت اجتماعی به عنوان یک ارزش اخلاقی در دانشگاه‌های آزاد اسلامی». *اخلاق در علوم و فناوری*، ۱۶(۴): ۱۱۰-۱۰۴.
- موبد، میترا و علی نادى‌زاده اردکانی (۱۴۰۱). «مروری بر شاخصهای ارتباط مؤثر دانشگاه و جامعه بر مبنای الگوهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه». *سیاست‌نامه علم و فناوری*، ۱۲(۱): ۹۹-۱۱۲.
- مون، جرمی (۱۳۹۶). *مسئولیت اجتماعی شرکتی: معرفی مختصر و مفید*. ترجمه محمد شهرابی فراهانی. تهران: میراث قلم.
- Ali, M.; I. Mustapha, S. Osman & U. Hassan (2021). "University social responsibility: A review of conceptual evolution and its thematic ssssss s". *Journal of Cleaner Production*, 286: 124931.
- Bhandari, M.P. (2023). TTe fnnmmttt al iii nii ll ss ff ooi al ccinnees". *Business Ethics and Leadership*, 7(2): 73-86.
- Filho, W.L.; J. Sierra, E. Price, J.H.P.P. Eustachio, A. Novikau, M. Kirrane, ... & A.L. Salvia (2024). TTe oole ff nnieessitiss in cccelrrating tee uttaibbble eeee lppmnt llll s in E". *Scientific reports*, 14(1): 15464
- Godonoga, A. & B. Sporn (2023). "ee nnnceaaaalittt inn of cccill ly responsible universities in higher education research: a systematic litrrateee eeviee". *Studies in Higher Education*, 48(3): 445-459.
- Kim, K.H.; M. Kim & C. Qian (2018). "Effects of Corporate Social Responsibility on Corporate Financial Performance: A Competitive-Attipp Prppctiee". *Journal of Management*, 44(3): 1097-1118.
- Larrán Jorge, M. & F.J. Andrades Peña (2017). "Analysing the literature on university social responsibility: A review of selected higher tttttt tnn jaaaaaa". *Higher Education Quarterly*, 71(4): 302-319.
- Nejati, M.; A. Shafaei, Y. Salamzadeh & M. Daraei (2011). "Corporate social responsibility and universities: A study of top ۱۰ world nnirrrriitiss' wsss ite". *African Journal of Business Management*, 5(2): 440-447.
- Perrini, F. (2005). *Building a European portrait of corporate social responsibility reporting*. Bocconi University.
- Vasilescu, R.; C. Barna, M. Epure & C. Baicu (2010). "Developing University Social Responsibility: A Model for the Challenges of the New Civil Society". *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. 4177-4182.
- Yang, J.C.C. (2023). "University Social Responsibility in Taiwan: Dirrrse Goll s ddd ttt rrii ccipliaay Lrrrni". In: *Transformation of Higher Education in the Age of Society 5.0: Trends in International Higher Education* (P. 145-157). Cham: Springer International Publishing.
- Alam al-Hoda, A. (2003). "Islamization of Universities". *Islamic University*, 17: 21-29.

- Bagheri, Sh. (2014). **"The Civilizational Capacity of the Islamic Revolution Discourse"**. *Journal of Islamic and Iranian Model of Progress Studies*, 3(5): 59-84.
- Baradaran Haghir, M.; N. Noorshahi & A. Roshan (2019). **"Conceptualizing Social Responsibility of Universities in Iran"**. *Research and Planning in Higher Education*, 25(3): 1-26.
- Danaeifard, H. & S.M. Emami (2007). **"Qualitative Research Strategies: A Reflection on Grounded Theory"**. *Strategic Management Thought (Andishe-ye Modiriyat-e Rahbordi)*, 1(2): 69-97.
- Jafarzadeh, M.; R. Razini & M. Motiee (2020). **"Performance Evaluation of University Religious Associations Based on the Importance-Performance Analysis Approach"**. *Culture in Islamic University*, 10(34): 103-126.
- Jafarzadeh, M.; S. Tahmasebi & H. Gholipour (2020). **"Identifying and Evaluating the Functions of Islamic Universities Using the Importance-Performance Approach (Case Study: Imam Sadegh University)"**. *Strategic Studies of Basij*, 23(86): 39-79.
- Khaleghi, A. (2017). **"The Discourse of the Islamic Revolution and Its Challenges"**. *Iranian Political Research (Formerly: Sepehr-e Siyasat)*, 4(11): 7-21.
- Khanmohammadi, K. (2006). **"The Process of Islamization of Universities in Iran: A Cultural Policy Approach"**. *Islamic University*, 10(31-32).
- Khanyfar, H. & N. Moslemi (2017). **Principles and Foundations of Qualitative Research Methods**, Vol. 1. Tehran: Negah Danesh Publications.
- Mohammadi, A.; M. Darayi & Z. Toulabi (2021). **"Exploring the Components of Social Responsibility as an Ethical Value in Islamic Azad Universities"**. *Journal of Ethics in Science and Technology*, 16(4): 104-110.
- Moobed, M. & A. Nadizadeh Ardakani (2022). **"A Review of Indicators for Effective University-Society Interaction Based on Models of University Social Responsibility"**. *Science and Technology*, 12(1): 99-112.
- Moon, J. (2017). **Corporate Social Responsibility: A Brief Introduction**. Translated by Mohammad Shahrabi Farahani (into Persian). Tehran: Miras-e Ghalam Publications.
- Rahmani, J. (2019). **Essays on the Social Responsibility of Iranian Universities and Environmental Crises (The Experience of the 2019 Floods)**. Tehran: Institute for Cultural and Social Studies, in collaboration with the National Flood Report Special Committee and the Faculty of Social Sciences, University of Tehran.
- Supreme Council of the Cultural Revolution (2013). **Document on the Islamization of Universities**. Tehran: Supreme Council of the Cultural Revolution.
- Zamandi, A.A. (2022). **Presenting a Model for an Effective University with an Approach to Improving Education, Human Resources, and Social Responsibility at Shahid Beheshti University**. Doctoral

Dissertation, Urmia University, Faculty of Literature and Humanities, Supervisor: Mohsen Hassani.

- Zamandi, A.A.; M. Hassani & H. Ghalavandi (2023). "**Identifying and Prioritizing Components of Social Responsibility for University Effectiveness Using the Fuzzy Delphi Approach**". *Management and Development Process Journal*, 36(2): 167-199.

